

Har du punka på hjärnan, lille vän?

Las- och skrivsvårighet, dyslexi, är alltså och beror på en fysisk defekt i hjärnan. Bland måste lärare läsa bokstav för bokstav i stället för att läsa hela ord.

Så lyder några av de teorier som Dyslexiförbundet och flera den svenska skolan vill tro på.

Vad som inte alls har kommit fram i debatten är att det finns mycket kontroversiella teorier som ifrågasatts av många forskare. Teorierna har aldrig gått att bevisa och är själva värdet orsaken till att så många barn får problem med att lära sig läsa och skriva, menar kritiker.

Journalisten Staffan Myrback ger oss bakgrunden till denna den mest utsläppta och mest odesliga siffran i svensk skolvård.

AV STAFFAN MYRBACK

När den landsomfattande Dyslexikampanjen sjösattes häromåret var det få som kände till att den var en del i en mångårig kampanj om skolans läsundervisning. På affischtavlor och seminarier, i videofilmer och pressmeddelanden hävdade kampanjen att minst en halv miljon svenskar hade dyslexi. Kampanjen fick också officiell status av Handikappombudsmannen som skickade ut ett PM där hon förklarade att dyslexi berodde på en störning i hjärnans språkfunktioner.

Kampanjen fick enorm uppbackning från en rad organisationer, företag och myndigheter: Kungäuset, LO, TCO, Saco, Lärarförbundet, Folkhälsoinstitutet, Handikappombudsmannen, elevorganisationer, Sveriges författarförbund, Apple, Posten, Riksteatern.

Men trots allt stöd är budskapet i kampanjen mycket omstritt. Bakom kulisserna finns å ena sidan den s.k. dyslexirörelsen som hävdar att läs- och skrivsvårigheter har biologisk grund, å andra sidan pedagogiskt inriktade forskare som menar att läs- och skrivsvårigheter främst har sociala och pedagogiska orsaker.

Motsättningen rör inte bara synen på orsakerna till läs- och skrivsvårigheter. Man är också oeniga om hur det går till när vi läser och lär oss läsa. Kritiker menar att dyslexirörelsen nonchalerar viktiga vetenskapliga fakta och att dess budskap och förslag till åtgärder i själva verket är en av orsakerna till att elever får problem med att läsa och skriva. Stämningen mellan grupperna har tidvis varit så hätsk att

i arv. Men de konstaterar också att genforskningen inte är entydig utan spretar åt olika håll.

Olika tvillingstudier stärker också tanken på att dyslexi är ärftligt, menar de.

Alla dessa hänvisningar till olika studier av hjärnan, gener, tvillingstudier och familjestudier kan tyckas vara starka belägg för att dyslexi har biologisk grund och är ärftligt. Men är det så?

I en tiopoängsuppsats vid Stockholms universitet har Kerstin Dominkovic gjort en omfattande genomgång av aktuell forskning om läs- och skrivsvårigheter. Hon har gått igenom såväl biologisk, social, psykologisk som pedagogisk forskning. I sin uppsats visar hon bl.a. hur motstridig forskningens resultat är.

Hon visar att genforskningen vilar på mycket osäker grund och att forskarna är långt ifrån eniga om vad som ska undersökas och vilka slutsatser man ska dra. När en forskare tror sig ha funnit svaret i en gen har andra forskare kommit fram till andra resultat och börjat spekulera om en annan gen. Eller så diskuterar de om ärftligheten kan bero på flera gener tillsammans och att det kanske kan vara olika slags gener som påverkar i olika familjer. Där några forskare i tvillingstudier ansett sig funnit belägg för ärftlighet har andra inte funnit några skillnader i jämförelse med kontrollgrupper.

En förklaring till de olika resultaten kan vara att tvillingstudierna omfattar så få personer och kanske därför inte är

»I kronobergsprojektet ville man en gång för alla utvärdera och utveckla metoder och hjälpmedel för att kunna diagnostisera och stödja elever med läs- och skrivsvårigheter. Det hela får anses ha utmynnat i en katastrof för dyslexirörelsens teorier.«

skolverket i en rapport talar om ett »krigstillstånd«.

Det hela hade kanske kunnat avfärdas som en ointressant akademisk strid om det inte vore för att den griper in i och påverkar hundratusentals elevers vardag och framtid.

De främsta företrädare för dyslexirörelsen är läsforskaren och professorn i psykologi Ingvar Lundberg samt hjärnforskaren Curt von Euler. De är navet i dyslexirörelsen, dess teoretiker, ideologer och organisatörer och har sitt finger med i Rodinakademien, Dyslexistiftelsen och Dyslexiföreningen.

I ett par decennier har Lundberg och von Euler på seminarier och konferenser, skrivelser och uppvisningar till skoldepartementet, högskolor och universitet hävdat att läs- och skrivsvårigheter har en biologisk grund.

Frågan är vem som har rätt och vem som har fel? Har någon rätt?

I sin bok *Dyslexi* (1995) sammanfattar Ingvar Lundberg och Thorleiv Høien dyslexiforskningen och hänvisar till olika studier som de anser bevisa att dyslexi har en biologisk grund. Ett bevis som lyfts fram mycket under senare år är att områdena vid höger och vänster tinningslob i dyslektikernas hjärnor är lika stora. I vanliga fall skall den vänstra vara större. Lundberg och Høien hänvisar till flera undersökningar som visar att det förhåller sig så, bland annat Galaburda som studerat hjärnan på åtta avlidna dyslektiker. I samtliga fall var tinningsloberna lika stora. Lundberg och Høien menar att ett sådant entydigt forskningsresultat knappast kan vara en tillfällighet.

De ger också exempel på genforskare som visat att vissa gener dominerar i familjer där läs- och skrivsvårigheter gått

representativa, ett förhållande som även Lundberg och Høien påpekar i sin bok.

Vidare menar Dominkovic att när man konstaterat att läs- och skrivsvårigheter är vanligt förekommande i en familj så har forskarna gått bet på att avgöra om det beror på biologiskt, psykologiskt eller socialt arv, eller en blandning av dessa.

Dominkovic pekar på flera studier som visar att föräldrarnas utbildning och intresse för att uppmuntra barnen att läsa spelar en viktig roll. Barn som fått höra mycket högläsning under åren före skolstarten har bättre läsförmåga i tredje klass än dem som inte fått det.

Dominkovic visar också att den hjärnforskning man hänvisar till vilar på mycket osäker grund. När hjärnforskare tror sig ha upptäckt att delar i dyslektikers hjärnor är utvecklade på ett visst sätt motsägs detta av senare forskning som inte hittat några betydelsefulla skillnader mellan »dyslektiska« och »icke-dyslektiska« hjärnor.

Trots att både genforskning, hjärnforskning och tvillingstudier är behäftade med stor osäkerhet anser Ingvar Lundberg att man kan slå fast att dyslexi är ärftligt:

– Det är alltid så när det gäller forskning att vi får en period där resultaten går i olika riktningar. Men så småningom konvergerar resultaten mot mönster som får ett slags överlevnadsvärde och som säger att vi nu vet hur det ligger till.

Men denna tro på att forskningen ska kunna bevisa att läs- och skrivsvårigheter är biologiskt betingad är inte ny. Sedan början av 1900-talet har den ena medicinska förklaringen efter den andra avlöst varandra: störningar i ett för-

modat läscentrum, en avvikande dominans i olika delar av hjärnan, neurologisk omognad, störning i läsriktningsfunktionen, försenad utveckling av blodkärlen, biokemisk obalans, motoriska hämningar osv.

När en biologiskt influerad teori övergetts har en annan tagit vid. Men ingen av dem har gått att bevisa. Tron på att läs- och skrivsvårigheter är biologiskt betingad har också påverkat svensk skola. En stor del av 1900-talet har skolan utgått från att läs- och skrivsvårigheter är en biologisk funktionsnedsättning. Fram till sextioalet var det främst läkare som undersökte och diagnostiserade elever med läs- och skrivsvårigheter. I läroplanen från 1962, där man använder begrepp som ordblindhet och dyslexi, dominerar helt det medicinska synsättet.

Men detta synsätt trängdes under sjuttioalet tillbaka efter att pedagogikforskaren Eve Malmquist gått igenom ett stort antal vetenskapliga undersökningar och konstaterat att det var förenat med mycket stora svårigheter att åstadkomma en klarläggning av orsakerna till läs- och skrivsvårigheter.

Malmquist hade också gått igenom svenska och internationella undersökningar som undersökt effekten av att låta elever med läs- och skrivsvårigheter gå i läsklinik, något som infördes i svensk skola på trettiotalet. Genomgången visade att läsklinikerna inte hade haft någon som helst bestående effekt, varför staten under sjuttioalet beslöt att dra in dessa.

Under åttiotalet har dock dessa gamla förklaringar och förslag till åtgärder återkommit med förnyad kraft trots att ingenting nytt egentligen har hänt. Gamla teorier lanseras med hänvisning till nyare forskning. Men i likhet med äldre biologiska teorier har inte heller de nya gått att bevisa. 1995 konstaterade även Ingvar Lundberg i en rapport att man fortfarande är långt ifrån att med biologiska metoder kunna avgöra om en individ är dyslektisk eller inte.

Problemet är att när forskare lanserat en teori har de framstått som vetenskapligt belagda fakta i media och bland de pedagoger som lyssnar till dyslexiforskarnas förklaringar och förslag på åtgärder. När Ingvar Lundberg säger att det är *högst troligt* att svårigheterna vilar på biologisk grund förvandlas de i media till ett *faktum*.

Den biologiska utgångspunkten har blivit så självklar att media okritiskt rapporterar om forskare som ansett sig funnit gätans lösning. TT och GT meddelade att några forskare kommit fram till att dyslexi hängde ihop med ett avsnitt i en kromosom. Aftonbladet skrev att några forskare hittat ett fel i den »sladd« som styr läsförståelsen.

På samma sätt som dyslexiforskare inte lyckats med att finna en entydig biologisk förklaring till läs- och skrivsvårigheter har de misslyckats med de nygamla förslagen till övningar i läs- och skrivteknik för att hjälpa dyslektiker.

Den definitiva dödsstöten kom i Kronoberg. Där genomfördes ett projekt som bl.a. stöddes av Dyslexistiftelsen. Utgångspunkten var Ingvar Lundbergs synsätt på läs- och skrivsvårigheter. Resultatet presenterades i rapporten *Läsutveckling och Dyslexi*.

I kronobergsprojektet ville man en gång för alla utvärdera och utveckla metoder och hjälpmedel för att kunna diagnostisera och stödja elever med läs- och skrivsvårigheter.

Hur gick det? Det hela får anses ha utmynnat i en katastrof för dyslexirörelsens teorier. En avgörande punkt är att dyslexirörelsen skiljer på dem som har läs- och skrivsvårigheter på grund av en biologisk störning och dem som har

det av sociala, psykologiska eller pedagogiska skäl. Men i kronobergsprojektet lyckades man inte skilja dessa grupper åt, utan på punkt efter punkt måste man överge invanda föreställningar: omkastningar av bokstäver var ovanliga och förekom i både undersökningsgruppen och kontrollgruppen. Inte heller skilde sig de olika elevgrupperna anmärkningsvärt åt när det gäller läsriktningen. Inte heller kunde man finna olika undergrupper av dyslektiker, som auditiva och visuella.

Felläsningar och uteblivna självkorrigeringar kunde, menade man, bero på stress och dålig motivation som gjorde att eleverna struntade i att korrigera sig själv. Inte heller sa stakningar och pauser vid högläsning något eftersom det kunde bero på testmaterialet.

Överhuvudtaget kunde man inte finna några entydiga gemensamma nämnare mellan de lässvaga eleverna. De var olika och hade olika typer av problem.

Hur gick det då med projektets insatser för att hjälpa barnen att lära sig läsa? Parallellt med undersökningen fick försöksgruppen stöd och hjälp, dvs. konventionell lästräning, som att stava, ljuda och öva olika sammansättningar av ord. Dessa jämfördes sedan med lässvaga elever som inte fått någon hjälp. I slutrapportens summering av projektet konstaterade psykologen Christer Jacobson att de som fått mycket stöd klarade sig sämre än de som inte fått stöd.

Resultaten från kronobergsprojektet var dock inget som diskuterades under Dyslexikampanjen. Efter Kronoberg har man också ändrat sitt budskap. Det talas mindre om övningar för äldre elever och vuxna som redan har svårigheter. För dem föreslår man talböcker och talande datorer. Istället menar man att läs- och skrivsvårigheter måste förebyggas och därför riktar man nu in sig på förskolan.

Om och om igen tvingas dyslexiforskarna hoppa från tuva till tuva i sin jakt på förklaringar och åtgärder samtidigt som de nonchalerar att diskutera andra förklaringar än biologiska till läs- och skrivsvårigheter.

En som är kritisk mot att läs- och skrivsvårigheter i allmänhet skulle vara biologiskt betingad är lingvisten Caroline Liberg som forskat om och skrivit en doktorsavhandling om hur barn lär sig läsa.

– Visst kan det finnas personer som har neurologiska grunder för sina läs- och skrivsvårigheter, men då skulle jag vilja prata om det på samma sätt som vi talar om afatiker, personer som till följd av en hjärnskada, hjärnblödning eller liknande fått tal-, läs- och skrivsvårigheter. Men att det skulle vara så många som mellan fem till tio procent kan inte vara korrekt.

Varför inte?

– För det första vet vi ju att den här gruppen av handikappade aldrig ligger på mer än två tre procent av en befolkning. Vad du än tar för typ av handikapp. Avvikelser som är så grava att du inte kan fungera fullt ut i den kultur du lever i brukar ligga så lågt. Vi har liknande undersökningar för att fastställa gruppen av dyslektiker i Danmark. Där ligger man runt tre fyra procent fast man använder samma mätmetoder som i Sverige.

Liberg är också kritisk till Lundbergs teori om att dyslexi beror på en störning i det »fonologiska systemet«, dvs. att barnen hör fel ljud. Men Liberg menar att Lundbergs förklaring till läs- och skrivsvårigheter förutsätter att grammatiken och varje ljud och bokstav finns biologiskt/neurologiskt representerad i hjärnan. Problemet är att det finns en mängd olika grammatiska teorier om språket, av vad som är ett ljud och hur det ska beskrivas. Caroline Liberg menar att Lundberg utgår från en, mycket västinfluerad, teori om

språket och bortser från att det finns andra, t.ex. kinesiska, arabiska etc.

– Jag tror inte att du har bilder av ljud eller bokstäver representerade i hjärnan, säger Caroline Liberg.

Men kontroversen handlar också om synen på läsning och hur vi lär oss läsa. Lundberg menar att enda sättet för barn att lära sig läsa är att det först lär sig att avkoda bokstäverna och därefter lära sig läsa. I motsats till Liberg me-

hur den normala läsförmågan utvecklas. Han menade att innan vi kan svara på hur läs- och skrivsvårigheter uppstår måste vi ta reda på hur människor normalt läser och lär sig läsa.

– Utan grundforskning hamnar man i ett tomrum och riskerar att gå vilse, säger Edfeldt. Man blir som en orienterare som inte vet var han är och som sen försöker ta ut kompassriktningen mot en punkt som han inte vet var den

»Om och om igen tvingas dyslexiforskarna hoppa från tuva till tuva i sin jakt på förklaringar och åtgärder samtidigt som de nonchalerar att diskutera andra förklaringar till läs- och skrivsvårigheter.«

nar han att det inte spelar någon roll hur mycket man stimulerar barns intresse och glädje inför en text, hur mycket man läser högt för barnen och låter dem erfara litteraturens glädje. Ingenting hjälper om barnen inte först fått lära sig skriftspråkets minsta kod, dvs. alfabetet.

– Förutsättningen för att kunna känna igen skrivna ord är att man först fått den alfabetiska koden, säger Lundberg. Det förutsätter också att man blir medveten om att talade ord är delbara. Utgångspunkten måste vara de talade orden, att de har ljud samt de talade ordens segmenteringsmöjligheter, ljud som har avbildningar i form av skrivna krömelurer, som bokstäver och bilder.

Men Caroline Liberg säger att teorin t.ex. inte förklarar varför döva och stumma barn kan lära sig läsa och skriva. Hon menar också att det inte alls är märkligt att barn kan läsa innan de lärt sig alfabetet. Det är samma sak som när man t.ex. skiljer på en ko och en häst. Vi tittar först på helheten för att se om det är en ko eller häst. Efterhand studerar vi och lär oss detaljerna, som ben, huvud, man, kropp etc.

– På samma sätt som du lär dig att skilja en häst från en ko kan du lära dig skilja ordet häst från ordet ko, säger Liberg.

Ett annat problem med »ljud- och bokstavsmetoden« är att den förutsätter att barnet först förstått vad Liberg kallar de fem huvudprinciperna för hur metoden fungerar.

– Först och främst måste barnet förstå att det ska lyssna på ordet. Om jag frågar ett barn hur många ljud det finns i sol förutsätter det att barnet förstår att det inte handlar om saken uppe på himlen som är gul, varm och skön utan att det är ordet som kommer ur min mun jag menar. Sedan måste barnet veta att ordet går att dela in i bitar och vilka bitar som det ska delas in i. Därefter måste barnet veta vad bitarna heter, hur de låter och att de kommer i en viss ordning, att det ska sätta ihop s och o och l till sol.

Eftersom denna metod förutsätter teoretiska kunskaper om språket som barnet inte har, varnar Liberg för att den traditionella läsundervisningen i själva verket kan vara en av orsakerna till att barnen får läs- och skrivsvårigheter. I sin avhandling skriver hon att barnen redan från början måste få lära sig förstå meningen med att läsa och skriva och att de upplevs som meningsfulla aktiviteter. Om ett barn inte först fått detta utan lär sig läsa och skriva som isolerade, tekniska färdigheter kan det leda till problem.

Men denna varning är inte ny. Redan på sextioalet varnade läsforskaren och pedagogikprofessorn Åke W. Edfeldt, för detta.

Även Edfeldt menar att det är budskapet, innehållet, i det vi läser och skriver som är det centrala. På femtio- och sextioalet var Edfeldt en av de få i världen som forskade om

ligger. Det är där dyslexiforskningen hamnar.

Edfeldt menar att när dyslexiforskarna undersöker läs- och skrivsvårigheter har de inte undersökt hur människor normalt läser. Forskarna utgår dels från dem som har problem med att läsa och skriva, dels från teorin att vi lär oss att läsa genom att först lära oss bokstäverna och ljuda ihop dem till ord. När människor får problem med att ljuda och se bokstäver och bokstavskombinationer utgår dyslexiforskarna från ytterligare en teori, att detta beror på någon form av biologisk störning i hjärnan eller genererna. En teori som står och faller med teorin om »ljud- och bokstavsmetoden«.

Edfeldt var från början också påverkad av detta synsätt men hans forskning ledde till att han så småningom övergav den. Edfeldt kom fram till vad kronobergsprojektet skulle konstatera många år senare: att mätningar av läshastigheten och ögonrörelserna under läsningen i praktiken är värdelösa som instrument för att diagnostisera läs- och skrivsvårigheter.

Enligt Edfeldt är läshastighet och ögonrörelser bara symptom på hur mycket man förstått av innehållet i texten, inte orsaker till lässvårigheter. Ju svårare innehåll en text har, desto långsammare läser man. Detta gäller oavsett om man är en god eller dålig läsare. Läshastigheten är bara ett symptom på graden av läsförståelse och säger ingenting om förmågan att läsa.

Centralt i Edfeldts resonemang är att förförståelsen, dvs. våra förväntningar på texten, om vi är mycket eller litet intresserad av innehållet och om vi är insatta i det texten handlar om, styr vårt läsande.

– Hela läsprocessen är draperad kring att förstå textens innehåll och det finns ingenting annat att mäta än människans förmåga att ta till sig textens innehåll. Alla andra mått – som läshastighet, ögonrörelser, rörelser i talmuskulaturen etc. – är symptom på läsförståelsen. Om du tränar läshastighet, ögonrörelser eller att ta bort rörelser i talmuskulaturen, så har det ingen annan effekt än att dra din uppmärksamhet till något annat än textens innehåll. Om man försöker använda dessa diagnostiskt, dvs. behandlar symptomen, försämras läsförmågan. Effekten av dessa övningar blir därför alltid att man försämrar läsningen.

Under åttiotalet skulle Edfeldts slutsatser om att skolans läsundervisning kan orsaka läs- och skrivsvårigheter aktualiseras i en doktorsavhandling av Gösta Dahlgren och Lars-Erik Olsson vid universitetet i Göteborg. Avhandlingen handlade om hur läsning såg ut från barnens sida. Man hade frågat förskolebarn hur man gör när man läser och vad man ska ha läsning till. En tredjedel av barnen kunde ett år innan de börjat skolan spontant säga vad man skulle använda läs-

FEL I HUVET ELLER FEL PÅ SKOLAN?

BIOLOGISTERNA

Enligt Dyslexirörelsen och dess ledande företrädare Ingvar Lundberg (t.v.) och Curt von Euler (t.h.) beror läs- och skrivsvårigheter på en biologisk störning i hjärnan. Trots att denna teori inte går att bevisa har den fått ett enormt genomslag. Dyslexirörelsen vägrar att ta upp och ens diskutera den omfattande forskning som bedrivits med andra utgångspunkter.

MOT DE ANDRA

Birgita Allard har bl.a. arbetat med att på gymnasiet reparera läs- och skrivförmågan hos elever som fått den förstörd i grundskolan.

Åke W. Edfeldt menar att den traditionella läsundervisningen är en av orsakerna till att barn får läs- och skrivsvårigheter.

Ragnhild Söderbergh anser att barn kan lära sig läsa lika lätt som de lär sig tala.

Bo Sundblad var med och utvecklade en alternativ läspedagogik som visade sig vara överlägsen skolans traditionella.

Enligt Caroline Liberg lär sig barn att läsa genom att ta till sig hela ordbilder, inte enskilda bokstäver.

ningen till. De svarade att läsning gick ut på att skaffa sig kunskaper och att meddela sig med andra människor. En pojke svarade t.ex. att han kunde skriva till sin farmor. När barnen hade gått ett år i skolan och fått grundläggande läsundervisning hade de flesta inget kvar av sina spontana upplevelser. De flesta barnen trodde då att läsning var detsamma som läsinläring, att man läser för att träna läsning.

I början av åttiotalet publicerade Edfeldt resultaten av tjugofem års forskning i boken *Läsprocessen*. Tillsammans med läsforskarna Bo Sundblad och Birgita Allard presenterade han här ett läsutvecklingsschema (LVS), ett analyschema över hur den normala läsprocessen utvecklas, som hjälper läraren att analysera var barnen befinner sig i sin läsutveckling. I mitten av åttiotalet genomförde de under två

nom att självmant studera orden in i minsta detalj, experimenterat med ordens förstavelser, böjningar, ändelser och listade själv ut hur det alfabetiska systemet fungerade. Utvecklingen gick mycket fort.

Ragnhild Söderberghs experiment med dottern ledde till att hon började forska om hur barn lär sig läsa. Under de trettio år som hon forskat anser hon sig fått otaliga bevis på att den läsundervisning som bedrivs inom skolan utgår från ett felaktigt antagande om hur barn lär sig läsa och att barnen får möta skriftspråket alldeles för sent. De behöver inte sitta och lära sig bokstav för bokstav innan de kan lära sig ord. Barn som lärde sig läsa på detta sätt innan de började skolan fick senare inga läs- och skrivsvårigheter.

Söderberghs metod har inspirerat bl.a. förskollärare att

»Inte ett skit har hänt. Det känns som att ro i tjära. Man skulle behöva ställa sig naken i ett gathörn och skrika ut forskningsresultaten för att någon skulle bry sig.«

Åke W. Edfeldt

års tid en jämförande studie i några skolor i Stockholm av den konventionella, läsundervisningen samt en läsundervisning som utgick från läsutvecklingsschemat och hur den normala läsförmågan byggs upp.

I några klasser på lågstadiet, mellanstadiet och högstadiet utgick man från läsutvecklingsschemat och använde bara tidningar istället för läroböcker. Några klasser i varje stadiet utgick också från läsutvecklingsschemat men använde läroböcker istället. Sen jämfördes dessa elever med elever som fått konventionell läsundervisning och traditionella läromedel.

Resultaten blev uppseendeväckande. De klasser som använt läsutvecklingsschemat och tidningen klarade sig bäst och låg mellan ett och två år före de elever som fått konventionell läsundervisning. De elever som använt läsutvecklingsschemat och läroböcker klarade sig något sämre men låg mellan ett halvt och ett år före dem som fått konventionell läsundervisning.

– I vår undersökning utvecklades de barn som haft tidningen som läromedel snabbare än de som haft en konventionell undervisning, säger Edfeldt. Det var statistiskt säkerställt på alla nivåer. Vi kunde visa att med en pedagogisk metod som utgick från den normala läsförmågan så utvecklades barnens läsning snabbare och bättre.

Men det finns också de som utifrån andra utgångspunkter forskat kring hur barn lär sig läsa och kommit fram till liknande slutsatser som Edfeldt.

I likhet med Edfeldt ägnade sig barnspråkforskaren Ragnhild Söderbergh åt grundforskning och menar att barn lär sig läsa på samma sätt som de lär sig tala. De lär sig ord som är viktiga när de kommunicerar med föräldrarna. Lika lätt som de lär sig tala, nästan lika lätt kan de lära sig läsa.

Redan i mitten av sextioalet hade Söderbergh upptäckt detta när hon lärde sin dotter som var två år och fyra månader att läsa. Söderbergh visade små lappar med enstaka ord som hade anknytning till dotterns verklighet: mamma, pappa, sitt eget namn, namnen på leksaker och ord på aktiviteter hon gjorde: springa, hoppa, leka, gråta. Dottern fick läsa böcker där de ord hon lärt sig ingick.

Undervisningen pågick i mellan fem och tjuo minuter per dag. Efter tretton månader hade hon förstätt hur systemet med bokstäver och ljud hängde ihop och kunde själv läsa nya ord hon tidigare inte sett. Dottern hade lärt sig ge-

lära barnen att läsa och skriva. I över tio års tid har hennes metod praktiserats vid Öjaby daghem i Växjö.

– Öjaby har hållt på sedan 1988 och det har gått så bra att det kommer folk från hela landet på studiebesök. Öjaby har följt upp en årskull barn i grundskolan och inget av dessa barn har en tillstymmelse till svårigheter med läsning.

Söderberghs, Edfeldts och Libergs tankegångar stöds också av en skolverksrapport, *Rum för lärande*, där man studerat tjugo lågstadielärare, utvalda för att de år efter år lyckas lära i stort sett alla elever i sina klasser att läsa och skriva innan de går vidare till nästa årskurs. Gemensamt för lärarna är att alla satte innehållet före formen. De prioriterade läsförståelse, läslust och läsintresse.

Men när pedagogiskt inriktade läsforskare som Ragnhild Söderberg, Åke W. Edfeldt, Caroline Liberg, Bo Sundblad och Birgita Allard lyckats göra sig hörda i debatten har företrädare för dyslexirörelsen undvikit att svara dem.

Det är sällsynt att man ser dyslexiforskare gå in i en debatt med sina kritiker. I den litteratur som beskriver dyslexi är det ytterst sällan man nämner eller refererar de tankar och forskningsresultat som pedagogiskt inriktade forskare som Edfeldt och Söderbergh kommit fram till. Förklaringen är att man inte betraktar dem som forskare på läs- och skrivsvårigheternas område. När t.ex. Liberg, Edfeldt eller Söderbergh hävdar att medvetenheten om bokstäverna kommer via läsning och inte genom att man först lär sig bokstäverna viftas detta bort av Lundberg:

– Det är väldigt få som numera intar den extrema ståndpunkten.

Det finns ju en diskussion om vad som kommer först, avkodning eller förståelse av innehållet.

– Det finns ingen diskussion i forskningskretsar. Det finns en förvirrad diskussion bland en del praktiska pedagoger. Men bland dem som sysslar med forskning och tar reda på hur det är på ett kontrollerat sätt är det alldeles klart att förutsättningen för att kunna läsa är att man kan känna igen skrivna ord. Och förutsättningen för att kunna känna igen skrivna ord är att man förstätt den alfabetiska koden.

Caroline Liberg har ju kritiserat din teori om fonologiskt medvetande, vad anser du om henne?

– Hon utgår från en helt annan tradition. Hon är lingvist och har uttryckt åsikter som jag inte tror hon har särskilt mycket belägg för.

Du säger tror?

- Jag vågar inte säga säkert för det kan ligga något i det hon säger, men jag tror inte det.

Vad säger du om Ragnhild Söderberghs forskning.

- Den har jag inte mycket till övers för.

Vad för?

- Hon kör ju den där papegojmetoden att de ska kunna känna igen hela ord, att vi lika gärna kan ta upp ett skrivet ord och den vägen lära oss. Javisst, barn är lärankiga. Jag har provat detta på alla mina barn och barnbarn och har kunnat konstatera att visst kan de lära sig ordbilder på detta sätt. Man kan lära ankor att läsa på det viset. Men frågan är om de förstått det alfabetiska systemet? Ja, säger Söderbergh och hänvisar till sin dotter, som är en alldeles ovanligt begåvad unge som har extraherat koden på egen hand. Men det kan man inte bara göra. Det insåg ju redan Jon Näslind 1956 i sin avhandling, där han till och med arbetade med enäggs-tvillingar och kunde konstatera att det bara är de begåvade som kan profitera på detta.

Vid Öjaby har man tydligen lyckats.

- Det går väl bra för begåvade barn, och det går bra för utvecklingsstörda som inte kan knäcka koden. Men att ha det som allmän utgångspunkt för läspedagogik håller inte.

Hur förklarar du då att man lyckats i Öjaby?

- Du måste komma ihåg att Öjaby är Växjö's mest fäjonabla kvarter. Det finns inga invandrare där. Där finns bara väletablerade människor som gör allt för att stimulera sina barn. Ska man utvärdera Öjaby måste man hitta en annan miljö som har lika hög socioekonomisk status och föräldrar med lika god utbildningsbakgrund.

Ragnhild Söderbergh suckar när jag refererar Lundbergs uttalanden för henne.

- Han har ju inte följt med! Att jag bara skulle ha forskat på mitt eget barn, det var ju för trettiofem år sedan! Jag menar, någonstans börjar man ju. Jag gjorde det genom mitt barn och har sen fortsatt med andra barn. Jag har tillsammans med en fransk kollega, Rachel Cohen, just kommit ut med en bok i Paris, *Apprendre lire avant de savoir parler* (Att lära sig läsa innan man kan tala). I den redogör jag för min forskning och har med hela bibliografin.

I boken har Rachel Cohen också gjort en intervju med den amerikanske hjärnforskaren H. T. Epstein som ger klart stöd till Söderberghs forskningsresultat. Epstein går emot Lundbergs påstående att man måste utgå från de talade orden när barn lär sig läsa och skriva. Epstein menar att barn visst kan ta in skrivna ord visuellt, parallellt med att de lär sig tala, och ta stöd av de skrivna orden när de lär sig tala.

Lundberg hävdar att barnen vid Öjaby kommer från starka hem.

- Starka hem! Lundberg har helt förtuttade meningar!

Öjaby är ett helt vanligt dagis i Växjö som också bildat nätverk med tolv andra daghem i Växjö. Vi har gjort samma saker med döva och hörselskadade förskolebarn, en hel årgång i Malmö hus län på över fyrtio barn. Det enda de har gemensamt är att de råkar vara döva och gravt hörselskadade. Det är barn som kommer från de mest skilda hemförhållanden.

För ett par år sedan tillsatte Skoldepartementet en kommitté för att utreda frågan om läs- och skrivsvårigheter i skolan. Förra året lade de fram sitt betänkande, *Att lämna skolan med rak rygg*. Vad hade då Läs- och skrivkommittén dragit för slutsatser om de olika ståndpunkterna? Inga. Å ena sidan avfärdade kommittén dyslexirörelsens budskap om läs- och skrivsvårigheter och menade att det inte var bevisat att det var ett handikapp, å andra sidan hade kommittén inget svar på vad man ska göra med alla dessa elever som lämnar grundskolan med en bristande läs- och skrivförmåga.

Kommittén hade heller ingenting att säga om Edfeldt, Söderbergh, Sundblad, Liberg, Allard m.fl. och deras forskning. Den berörde mycket litet den forskning som finns om läsprocessen, och i praktiken ingenting om t.ex. Edfeldts och Söderberghs forskning, dess resultat och slutsatser. När Anette Ewalds, kommitténs sekreterare, får frågan om t.ex. Söderberghs forskning och pedagogiska modell ger hon samma svar som Ingvar Lundberg:

- Söderbergh har ju bara forskat på sitt eget barn. Det är bara ett barn och det räcker inte.

Kommitténs recept för att lösa skolans problem kan sammanfattas i orden »mera lust i skolan« och »helhets-syn«. Mycket mer konkret blev man inte. Den rekommenderade att lärutbildningarna ska bli bättre på att utbilda om läs- och skrivsvårigheter men gav ingen vägledning om vilken kunskap denna utbildning skulle innehålla. Den tog aldrig tag i kärnfrågan om hur det går till när vi läser och diskuterade aldrig om skolans läsundervisning är anpassad efter hur barn lär sig läsa.

Under årens lopp har t.ex. Edfeldt vid flera tillfällen påtalat för skolöverstyrelsen och skoldepartementet att läsundervisningen i skolan utgår från ett felaktigt antagande om hur barn lär sig läsa.

- Inte ett skit har hänt. Det känns som att ro i tjära. Man skulle behöva ställa sig naken i ett gathörn och skriva ut forskningsresultaten för att någon skulle bry sig. ☹

Staffan Myrbäck är journalist och folkhögskollärare.

KRITIKEN I ETT NOTSKAL

- Det finns inga bevis för att läs- och skrivsvårigheter har biologisk grund.
- Det finns inga bevis för att läs- och skrivsvårigheter är en medfödd funktionsnedsättning.
- Skolan för att barnas föräldrar förväntar att barn ska läsa (och skriva) innan de har lärt sig tala och föräldrarna inte vill att barn ska läsa.

- Grundskoleelever med läs- och skrivsvårigheter som får traditionell hjälp läsningsbåtar sig sämre än motsvarande elever som inte fått någon hjälp.
- Grundskoleelever som lär sig läsa med en alternativ metod än skolans traditionella läsundervisning lär sig snabbare och blir bättre läsare.
- Barn kan lära sig läsa alltså naturligt som de lär sig att tala.